

Mn. Betí tenia el tremp d'historiador, tenia la talla de regentar un gran arxiu, posem per cas el Capitular de Tortosa, la capital de la seva diòcesi. Desgraciadament per a ell, i per a la nostra cultura, visqué confinat en un ambient que no era el més a propòsit per a desenrotllar amplament les seves dots d'historiador, mancat com estava d'utilitat científica. No per això deixà de treballar, com ho demostra la seva bibliografia ben nombrosa. Adhuc la seva residència en el Maestrat i terres altes de Morella fou providencial per a aquell país històric. No sols fou el seu *genius loci*, sinó també el conservador de moltes de les seves riqueses. Coadjutor a Villarreal o posat al cap de la parròquia de Cinctorres, o arxiprest de Morella, o més tard, fins a la mort, de Sant Mateu, la seva vila nadiua, recorregué totes aquelles terres, i altres de veïnes, pam a pam estudiant retaules, peces d'orfebreria, els documents dels arxius. Els cercava, àvid, de poble en poble i de casa en casa, en els indrets més recòndits, tot salvant-los i àdhuc instal·lant-los convenientment a despeses seves. Una de les obres que més el fan mereixedor de gratitud de part de la posteritat és l'ordenació dels arxius locals, sobretot de l'Eclesiàstic i el Notarial de Morella i del Municipal de Sant Mateu. Recordem, per a íntima satisfacció nostra, que l'INSTITUT pogué cooperar modestament a aquesta obra de Mn. Betí, en concedir-li un premi en el Concurs d'Arxius fallat l'any 1917.

Ha deixat inèdits o embastats una pila de treballs, com monografies locals, còpies de documents, extrets de cartularis que hom tracta d'anar publicant. A part d'això, la llista dels publicats en vida és prova de la seva activitat. Els seus articles escampats en una sèrie de publicacions periòdiques, diaris comarcals, versen sobre manuscrits i documents, història local (Benifassà, Sant Mateu, Castelló, etc.), temes artístics i altres. Una bella monografia sobre *Rosell* li fou premiada en 1917 pels Jocs Florals de València. Prengué part en els Congressos d'Història de la Corona d'Aragó, i fou un dels elements principals i més estusiastas de la «Societat Castellonense de Cultura», en el *Boletín* de la qual (1926, VII, pp. 108-112) hi ha inventariada la seva producció.

Feia temps que estava en relació amb l'INSTITUT, sobretot d'ençà de l'estiu de 1916, quan a Sant Mateu va donar una excel·lent acollida a la missió enviada a estudiar l'arxiu de Tortosa i les terres de Castelló. Des de llavors col·laborà en el *Bulletí de la Biblioteca de Catalunya*, i tothora ens comunicava troballes de llibres i de documents o ens en proporcionava les còpies. Perquè Mn. Betí, exemplar en el seu ministeri, fou un bon amic i un company d'estudis generosíssim. — R. D'A.-M.

Cosme Parpal i Marquès

Nat a Mahó (8 març 1878), vingué a Barcelona a cursar els estudis de Dret i de Filosofia i Lletres, i hi residí ja sempre més. El periodisme i l'advocacia juntament amb els cursos i conferències foren els principals caires de la seva activitat professional, un cop hagué terminat els estudis universitaris. Les necessitats de la vida li impediren dedicar-se amb suficient amplitud i lleure als treballs d'investigació històrica per als quals tenia no sols forta inclinació, sinó també veritable aptitud. Una i altra varen quedar prou demostrades amb les diverses monografies que publicà referents a història menorquina, totes densament documentades. En els seus anys d'estudiant havia començat ja a freqüentar l'Arxiu de la Corona d'Aragó, d'on va anar extraient forces notícies referents al seu tema predilecte. Ha estat dit amb raó que els escrits d'història de Menorca, i d'entre ells particularment les tres monografies sobre *La conquesta de Menorca en 1287 por Alfonso III* (tesis de Doctorat, publicada en 1901), *La invasión turca de 1558 en Ciudadela de Menorca* (editada en 1903 dins el «*Bulletí de la R. Acadèmia de Bones Lletres*») i *La isla de Menorca en tiempo de Felipe II* (discurs llegit amb ocasió de l'ingrés a l'esmentada Acadèmia en 1913), són el que resta de més sòlit i durable de l'obra del Prof. Parpal. Altres notes d'història menorquina havia publicat en la *Revista de Menorca* i en *La Academia Calasancia*; i en aquesta última, en la qual la seva col·laboració fou profusa i variada, anà donant a conèixer també nombroses dades documentals, que havia aplegat en les seves recerques d'arxiu, sobre diverses curiositats històriques relatives a Barcelona. La història local barcelonesa deu encara al Dr. Parpal altres aportacions ben estimables. En 1907 va publicar un *Diario de Barcelona en la década de 1767 a 1777* segons un manuscrit inèdit del Comte de Creixell, que un parell d'anys més tard havia d'ésser destruït per l'incendi del Col·legi de Sant Antoni (en la Biblioteca del qual era conservat) durant l'anomenada Setmana tràgica. Digne d'esment és també l'estudi que sobre *Felipe Ariosto, pintor del siglo XVI y sus obras*

para la Generalidad del Principado catalán publicà En Parpal, en 1901, en la *Revista crítica de Historia y Literatura*. Són així mateix remarcables els estudis biogràfics que dedicà a alguns il·lustres professors seus i altres conferències i discursos que llegí en ocasió de solemnitats i commemoracions diverses; d'entre els quals esmentarem particularment: *Filiación científica del Dr. Trías y Giró* (1915), *El Dr. D. Joaquín Rubió y Ors. Sus escritos y su apostolado* (1919), *A. F. Ozanam* (discurs llegit en 1913 en la Junta general de les Conferències de Sant Vicens de Paül), *La Psicología del P. Suárez* (1918), *Valor Social del misticismo de Santa Teresa* (1921), *Las ideas de gobierno sustentadas por Santo Tomás apoyan el regionalismo*, etc. Redactats en català publicà, entre altres, els següents escrits: *La història i la llengua catalana fins al regnat de Jaume I* (en *Lo Geni Català* de Vilafranca del Penedès, 1898), *L'amor a la Pàtria segons Sant Tomàs* (en *La Creu del Montseny*, 1900) i *Poesia popular menorquina* (comunicació escrita en la varietat lingüística de Menorca i presentada al primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana, en 1906).

Des de l'any 1914 en que fou nomenat catedràtic numerari de Psicologia superior a la Universitat de Barcelona, els estudis d'En Parpal prengueren predominantment una orientació filosòfica. Afiliat a l'Escolàstica, devot de les doctrines de Sant Tomàs, havia ja, en alguns breus escrits anteriors, tractat determinats problemes de Dret públic segons les idees del gran Doctor dominicà. El projecte que preferentment li interessava en els seus últims anys estava relacionat amb la història de la filosofia a Catalunya. Amb diligència afectuosa procurava llavors aplegar bon nombre de materials per a l'estudi de dos pensadors catalans del segle passat: Ramón Martí de Eixalà i Xavier Llorens i Barba. Del treball que respecte al primer anava preparant va publicar-ne en 1914 la primera part: *Antecedentes de la Escuela filosófica catalana del siglo XIX*; i en 1920 un dels fragments que tenia redactats de la segona part, sota el títol: *Un manuscrito inédito de Martí de Eixalà. Análisis de la educación moral del hombre*.

No ens detindrem a considerar aquí altres manifestacions de la personalitat d'en Parpal, que han estat subratllades per diversos amics i deixebles en articles i necrologies. Relativament jove encara, i quan hauria pogut esperar-se'n l'obra de maduresa, morí, tan cristianament com havia viscut, el dia 7 de març de 1923. — F. V. T.

Eduard González Hurtebise

El dia 9 d'agost de 1921 morí el Sr. Eduard González-Hurtebise, qui fou Director dels Arxius de la Corona d'Aragó i del Reial Patrimoni de Catalunya, des de 1912. Anteriorment havia estat bibliotecari a Girona i a Tarragona. Era fill de Madrid, on havia nascut l'any 1876. Les seves principals publicacions (apart d'una *Historia de San Felip de Guíxols*, que deixà inèdita i el ms. de la qual es conserva avui a la Biblioteca de Catalunya) foren: *Fray Benito Pañelles y Escardó* (Girona, 1900); *El arte tipográfico en Tarragona durante los siglos XV y XVI* (Tarragona, 1903); *San Felip de Guíxols durante la Edad Antigua* (Girona, 1905); on donà els resultats de les exploracions fetes en aquesta localitat; *La Crónica General escrita por Pedro IV de Aragón* (*Revista de Bibliografía catalana*, 1904, vol. IV, p. 210), contribució documentada a l'estudi de l'activitat historiogràfica del rei Cerimoniós; *Jofre de Foixà. Nota biogràfica* (comunicació presentada al Congrés d'Història de la Corona d'Aragó dedicat al rei En Jaume I, en 1908, i publicada en el volum del dit Congrés); *Recull de documents inèdits del rey En Jaume I*, interessant col·lecció diplomàtica referent a les relacions exteriors d'aquell monarca (treball que fou editat en el mateix volum del Congrés esmentat); *Inventario de los bienes muebles de Alfonso V de Aragón como infante y como rey* (1412-1424), publicat en el primer volum del nostre ANUARI (any 1907); *Libros de Tesorería de la Casa Real de Aragón* (Barcelona, 1911), volum (que havia d'ésser el primer d'una sèrie) en el qual eren publicats els comptes de Pere Boyl, tresorer de Jaume II, que ofereixen dades interessants per al coneixement de la vida palatina d'aquell temps; *Guía histórico-descriptiva del Archivo de la Corona de Aragón* (Madrid, 1920), en la qual després d'una notícia històrica de l'Arxiu i de la descripció del seu actual local, exposava el quadre general de la seva organització, donant una indicació metòdica de les diverses col·leccions i fons documentals que ara l'integren, guia aquesta de molta utilitat per a orientar als qui han de treballar en el dit Arxiu.

En col·laboració amb el Prof. Josep Calmette publicà també l'Hurtebise a la *Revue des langues romanes*, entre 1905 i 1914, la *Correspondance de la ville de Perpignan de 1450 a 1659*. — F. V. T.